

Konstantino Sirvydo *Punktai sakymų* (1629, 1644): išsamių tyrinėjimų pradžia

KRISTINA RUTKOVSKA

Vilniaus universitetas, Polonistikos centras, Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius

El. paštas: kristina.rutkovska@gmail.com

Straipsnis skirtas pirmai originaliai lietuviškai postilei – K. Sirvydo *Punktams sakymų*, išleistiems 1629 m. (I dalis) ir 1644 m. (II dalis; leidybai parengta Jono Jaknavičiaus). Šis svarbus lietuvių rašytinis paminklas iki šiol nebuvo išsamiau tirtas. Iš pateiktos *Punktų sakymų* tyrinėjimų apžvalgos matyti, kad dažniausiai buvo aprašomi tik kai kurie kalbos ir retorikos aspektai. Šiame straipsnyje aptariamas postilės originalumas, bibliinių ir kitų citatų šaltiniai, lietuviško teksto vertimo į lenkų kalbą ypatumai. Tyrimo metu išsamiai remtasi lietuvių ir lenkų mokslininkų darbais šia tema.

Raktažodžiai: senieji raštai, postilė, Biblijos vertimas, Sirvydas

---

ĮVADAS

Konstantino Sirvydo knygos ir jo sakyti pamokslai dažnai minimi įvairiuose rašytiniuose šaltiniuose. Archyviniai dokumentai, Vaclovo Biržiškos paskelbti bibliografijos šaltiniai [1, 244–254], Karolio Estreichero surinkta bibliografija [2, 357–361] ir bibliografijos žinyno *Nowy Korbut* papildymai [3, 323] rodo, kad Konstantino Sirvydo vardas ir nuopelnai buvę žinomi ne tik teologams, bet ir lietuvių kalbos ir kultūros mylėtojams. Konstantino Sirvydo biografijos faktus, užfiksuotus jėzuitų ordino kataloguose, pirmieji savo darbuose paminėjo N. Sotvelas [4] ir S. Rostovskis [5]. 1739 m. garsiajame J. Pošakovskio veikale *Didysis jėzuitų kalendorius* aptinkama informacijos ir apie Konstantiną Sirvydą [6]. Labiausiai jo kūrybinis kelias ir iškili pamokslų sakytojo bei lietuvių kalbos puoselėtojo asmenybė buvo įvertinta XIX a. lenkų ir lietuvių literatūroje ėmus busti lietuvių tautinei savimonei ir sustiprėjus ryžtui puoselėti savo gimtąją kalbą. Išsami K. Sirvydo žodyno analizė atlikta tik XX a. pabaigoje (1).

Konstantino Sirvydo vardą garsino ne tik pamokslų sakytojo talentas, bet ir nepaprastai gilus Šventojo Rašto išmanymas. Kunigas ir žinomas istorikas Jonas Kurčevkis (Jan Kurczewski), išgarsėjęs savo pamokslais Vilniaus Katedroje, apie Konstantiną Sirvydą rašė: „Konstantinas Sirvydas – garsus rašytojas, lietuviybės puoselėtojas, akademijos profesorius, jėzuitas; lenkišką pamokslą sakydavęs iš Katedros sakyklos, o Šv. Jono bažnyčioje

---

(1) K. Sirvydo žodyną spaudai parengė Kazys Pakalka, o 1979 m. jis išleido fotografuotinį šio žodyno leidimą. Įvade autorius aprašo K. Sirvydo leksikografinio metodo ir kalbos ypatumus, leksikos bruožus, žodyno reikšmę lietuvių leksikografijai, kalbai ir tautos kultūrai [7].

jau pamokslaudavęs lietuviškai. Jis – liaudies pamokslininkas iš pašaukimo; iš sakyklos itin lengvai, aiškiai, iškalbingai ir įtaigiai kreipdavosi į klausytojus keletą kartų per dieną. Nuosekliai savo pamokslų nerašė, tačiau žymėjosi juos „Punktų sakymų“ forma“ [8, 299–300].

Pamokslų rinkinį *Punktai sakymų* lietuvių ir lenkų kalbomis jis išspausdino gyvenimo pabaigoje padedamas savo mokinio Jono Jaknavičiaus (Jan Jachnowicz), šie pamokslai ir vėliau sulaukė didžiulio susidomėjimo, buvo daug kartų perleidžiami (2).

Šio straipsnio tikslas – pristatyti Lietuvių kalbos institute pradėtus išsamius K. Sirvydo *Punktų sakymų* tyrinėjimus (3). Pradiniame darbų etape iškilo keli labai svarbūs klausimai, apimantys: a) postilės originalumo pagrindimą; b) bibliinių citatų ir originalaus autorinio teksto santykį; c) lietuviško teksto vertimo į lenkų kalbą pobūdį. Straipsnyje pateikiami tik pirminiai šio tyrimo rezultatai, kurie, nors ir yra neabejotini, bet tolesniuose *Punktų sakymų* teksto analizės etapuose gali būti tikslinami ir detaliau pagrindžiami. Darbo procese buvo taikomi analitinis, gretinamasis ir statistinės analizės metodai.

PUNKTŲ SAKYMŲ TYRINĖJIMO ASPEKTAI

K. Sirvydo meninio stiliaus reikšmė iškeliama jau XIX a. darbuose. Liudvikas Adomas Jucevičius (pseud. Ludwik z Pokiewia Jucewicz) pabrėžia: „K. Sirvydo stilius – taisyklingas, kalba – nuolatos švari, be svetimybų“ [9, 8]. Juzefas Bieliniskis (Józef Bieliński), analizavęs jėzuitų pamokslus, rašė: „Jėzuitai – aukštų polėkių ir labai išsilavinę žmonės, labai gerai suprato, kad puikus iškalbos menas – tai ne tik sąmojingų žodžių paieška ir atranka, bet greičiau pagrindinės minties plėtojimo svarba, skelbiant, kas yra tiesa, o kas – melas“ [10, 583]. Autoriaus nuomone, visi šie bruožai būdingi K. Sirvydo pamokslams [10, 350]. Pristatydamas lietuvių literatūros pradmenis Aleksanderis Brückneris pamini K. Sirvydą keletą kartų, pažymėdamas, kad jo kalba itin gausi gimtosios kalbos žodžių. Jį palygina su M. Daukša, charakterizuodamas kaip uolų kataliką, o K. Sirvydai prideda dar ir „mokyto ir iškalbingo“ epitetą [11, 357–358]. Pranciškus Novakovskis (Franciszek Nowakowski) teigia: „Kunigo Konstantino Sirvydo pamokslai – vieni iš geriausių“ [12, 165].

Dabartiniuose lietuvių literatūros istorijos veikaluose apie K. Sirvydą rašoma labai trumpai, tačiau pabrėžiama, kad jis buvo geriausias lietuvių kalbos žinovas XVII amžiuje. Ypač dėmesį patraukia natūralumu alsuojantys jo palyginimai, paimti tiesiog iš gamtos ir kasdienio gyvenimo [13, 80–85]. Analizuodamas *Punktus sakymų* profesorius Albinas Jovaišas pažymi, kad tai pirmoji originali katalikiška lietuvių kalba parašyta postilė, turėjusi didelę reikšmę ir tikslą – religinį ugdymą gimtąja kalba bei skatinimą kunigus mokyti lietuvių kalbos. Atsižvelgiant į juose pateiktas interpretacijas, *Punktai sakymų* gali būti priskiriami šaltiniams, liudijantiems filosofinių minčių raidą tuometiniais laikais Lietuvoje, kadangi tai pamąstymai apie žmogų, jo būtį pasaulyje, gyvenimo tikslą [14, 358].

- (2) Postilės pirmoji dalis buvo išleista 1629 m., antroji – 1644 m. Pirmoji knygos dalis lietuvių kalba (be lenkiškos dalies) pakartota 1845 m. ir buvo skirta Lietuvos kunigams. Ši dalis išleista S. Daukanto ir M. Valančiaus pastangomis už Sedos klebono Montvydo lėšas. Trečią kartą *Punktus sakymų* išleido R. Garbė 1884 m., o ketvirtą – F. Spechtas 1928 m., pridėjęs ir gana didelės apimties įvadinį straipsnį [nuorodas į bibliografiją žr. 1, 244–254].
- (3) 2008–2011 m. Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriuje Virginija Vasiliauskienė ir šio straipsnio autorė rengė mokslinį Konstantino Sirvydo *Punktų sakymų* leidimą. Leidinį sudarys paraidinis PS lietuviško ir lenkiško teksto perrašas su filologiniais ir bibliiniais komentarais, įvadiniai straipsniai, faksimilės, registrai (rodyklės, lentelės, sąrašai) ir konkordancija. Įvada, visi komentarai ir registrai bus pateikiami lietuvių ir lenkų kalbomis. Įvadinį straipsnį šiam leidiniui rengia ir Darius Kuolys.

Ne mažiau reikšminga Eugenijos Ulčinaitės mintis apie K. Sirvydo postilių svarbą lietuvių kalbai: „Savo pamokslais Sirvydas stengėsi duoti gražios vaizdingos kalbos pavyzdį, pateikti gyvosios liaudies kalbos posakių, o kartu parodyti, kad lietuvių kalba galima sukurti antikines retorines konstrukcijas, pasiekti retorinio įtaigumo“ [15, 48].

Pirmieji gilesni pamąstymai apie K. Sirvydo *Punktai sakymų* meninę vertę priklauso D. Kuolio plunksnai. Jis neanalizuoja lietuvių pamokslininko stilistikos, tačiau remiasi prielaida, kad kiekvienas stilius yra tarsi visuomenės pasaulėvaizdis, jo išraiška ir atspindys. D. Kuolys iškelia K. Sirvydą kaip baroko epochos atstovą, analizuojantį painias egzistencines problemas. Apibūdindamas K. Sirvydo pamoksluose vaizduojamą žmogų pažymi, kad jis panašus į biblinį Dovydą: yra narsus, sąmoningai suvokiantis, kad nuo jo veiksmų priklauso ne vien tik individo likimas, bet greičiau viso pasaulio gerovė. Tai dramatiška, laisva ir nepriklausoma asmenybė, tikinti savo neribotomis galimybėmis, kupina prieštaravimų ir kontrastų bei trokštanti meilės – tipiškas baroko epochos personažas. Pasitelkdamas K. Sirvydo sukurtą mąstytojo paveikslą D. Kuolys ieško jo sąsajų su to meto Europos literatūra ir filosofija, teigdamas, jog aptariamuoju laikotarpiu lietuvių minties raida patyrė tuos pačius procesus, t. y. perėjimą iš Renesanso į dramatiškąją baroką [16, 138–148]. Remdamasis K. Sirvydo veikalu *Punktai sakymų* D. Kuolys puoselėjo ir grindė vėlesnius savo apmąstymus apie individo būtį, tautą ir valstybę iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės egzistencinės ir kultūrinės minties raidos perspektyvos [17].

Aurelija Mykolaitytė sutelkia dėmesį į K. Sirvydo *Punktai sakymų* estetinę vertę. Savo straipsnyje aprašydama K. Sirvydo stilių ji teigia, kad K. Sirvydas buvo originalus baroko epochos atstovas, nepaisantis tradicijų ir kuriantis savitai, o jo stilius artimesnis literatūros tekstams, o ne tradiciniams bažnytiniams pamokslams. K. Sirvydo veikalą A. Mykolaitytė lygina su Petro Skargos (Piotr Skarga, 1536–1612) „Seimo pamokslais“ (1597), pažymėdama, kad abu autoriai buvo jėzuitai ir pamokslus sakė toje pačioje Šv. Jonų bažnyčioje. Autorės nuomone, Sirvydo stilistikos originalumą lemia naujas, modernus pamokslų kūrimo būdas. Autorė *Punktus sakymų* vadina literatūros veikalu, artimu filosofinės miniatiūros žanrui [18, 109–118].

Viktorija Vaitkevičiūtė remiasi K. Sirvydo *Punktais sakymų* [19], analizuodama žymiausių XVII a. pamokslininkų kūrybą pagal tam tikras temas (dorybingo ir nuodėmingo žmogaus paveikslai, pilietiškumo problematika, tam tikri krikščioniško gyvenimo modeliai, mirties suvokimas).

Punktus sakymų nemažai tyrė ir kalbininkai. Pirmasis išsamesnis lietuvių kalbos ypatumų *Punktuose sakymų* aprašas priklauso Franzo Spechto plunksnai [20]. Dėmesio vertos ir Ernsto Frenkelio [21], ir Edvardo Voltero [22] recenzijose, kuriose analizuojamas F. Spechto *Punktų sakymų* fotografuotinis leidimas, išsakytos mintys. Zigmas Zinkevičius tyrė *Punktų sakymų* II dalies genezės klausimus [23]. Lietuviškos *Punktų sakymų* dalies veiksmožodžių indeksą sudarė Kazys Morkūnas [24], jis taip pat aptarė kai kuriuos grafikos reiškinius [25]. Juozas Karaciejus aprašė socialinės leksikos vartojimo aspektus [26]. Pastaruoju metu į K. Sirvydo *Punktų sakymų* tekstą savo dėmesį sutelkė istorinės sintaksės tyrėjai [27; 28; 29].

POSTILĖS ORIGINALUMO KLAUSIMAS

Iš jau aptartų cituojamų šaltinių apie K. Sirvydo *Punktus sakymų* matyti, kad šie pamokslai iki šiol nebuvo išsamiai analizuoti – neapibūdintas literatūrinis kontekstas, kompleksiskai netirta pamokslų kalba. Netgi naujausiame senosios lietuvių literatūros vadovėlyje patei-

kiamas labai trumpas, lakoniškas šio veikalų aprašas. Autoriai čia gausiai aprašo retorines figūras ir alegorijas, neilustruodami jų citatomis [30, 345]. Nėra pagrįsto ir tikslaus atsakymo į klausimą, kodėl šis K. Sirvydo veikalas laikomas originaliu. Viso lietuviško teksto vertimo į lenkų kalbą analizei iki šiol beveik neskirta dėmesio. Išvada, kad šis tekstas tikrai esąs vertimas, greičiausiai buvo formuluojama ne remiantis tekstologine analize, o labiau paties K. Sirvydo žodžiais „Pratarmėje skaitytojui“, kur jis sako: „Kadangi knygų parašytų tiek lotynų, tiek kitomis kalbomis yra bemaž be skaičiaus, o lietuviškų, taip reikalingų sieloms laimėti, negausu, tai savo lietuviškai parengtus pamokslus išvertęs į lenkų kalbą dabar žmonėms atiduodu, kad galėtų pasiremti ir tas, kuris nepakankamai moka lietuvių kalbą, nes, skaitydamas tas knygeles, didžiąją jų dalį atsimins, ir tas, kuris visiškai nemoka lietuviškai, bet rūpinasi savo artimųjų sielomis, nes iš išversto greta parašyto lenkiško teksto pats supras lietuvišką“. Čia pat jis atsiprašo skaitytojo už lenkiško teksto skurdumą: „O jeigu kam nors lenkų kalba atrodys ne visiškai taisyklinga ar sklandi, tegul žino, kad čia neturėta tikslo žmonėms pateikti būdingą lenkų kalbos raštą tai kalbai mokytis, bet tik norėta duoti deramą vertimą iš lietuvių kalbos, <...> žodis į žodį išdėstyti, kad būtų suprantama“ (4).

Rengiant *Punktų sakymų* lietuvišką ir lenkišką perrašas, kartu buvo tirta ir jų kalba. Iš karto atkreipiau dėmesį į lenkiškos *Punktų sakymų* dalies taisyklingą kalbą, susiformavusią religinę terminologiją, minimalią lietuvių kalbos įtaką (tai iš esmės turėjo parodyti verstinio teksto leksika). Lenkiškam tekstui būdingas ir kitas bruožas – retas sinoniminių dubletų vartojimas. Dubletai būdingi K. Sirvydo epochos tekstų vertimams, dažnai jie aptinkami ir postilijų tekstuose. Dubletais prisotintas lietuviškas tekstas suteikia pagrindą šio kūrinio tekstą laikyti atitinkančią kalbos vystymosi sąlygas XVI ir XVII amžiuje. Šiam laikotarpiui būdinga nenusistovėjusi lietuviška religinė ir filosofinė terminija, abstrakčios kalbos formavimasis, jos kūrimas, tikslumo siekis verčiant biblijos citatas.

Postilės tekstams būdingas daugiasluoksniškumas, nes pagal tų laikų Bažnyčios Kanoną reikėjo išmanyti cituojamus šaltinius filologiniams (t. y. Šventojo Rašto vertimams), egzegzetiniams ir teologiniams tikslams. Kiekvienas autorius buvo įpareigotas cituoti įvairius bažnytinius šaltinius – dažniausiai Šventąjį Raštą, Bažnyčios tėvų veikalus ir kitą teologinę literatūrą. Neretai buvo remiamasi ir pasaulietine literatūra. K. Sirvydo *Punktai sakymų* atitinka šiuos reikalavimus. Iš parašėse esančių marginalijų matyti, kad cituojamas Senasis ir Naujasis Testamentas, šv. Augustinas, šv. Tomas Akviniėtis, šv. Grigalius ir kt. Minėti šaltiniai cituojami dažniausiai, todėl analizuojant tekstą buvo siekiama nustatyti K. Sirvydo teksto ir citatų santykį. Pradėjus tyrimą, reikėjo išsiaiškinti, kokią teksto dalį sudaro biblijos citatos ir kokia priklauso paties K. Sirvydo plunksnai. Šiai analizei atlikti pasirinktas vienas postilės fragmentas – *Punktai sakymų* I dalies IX punktas, išrinktos visos citatos ir aliuizijos bei apskaičiuotas procentinis autorinio ir cituojamo teksto santykis. Šios analizės rezultatai: IX punkte, apimančiame 5 teksto puslapius (*Punktai sakymų* I 114–118), randame 11 nuorodų į Šventąjį Raštą – 9 citatas ir 2 aliuizijas. IX punkte vartojami 622 žodžiai, iš jų: 157 žodžiai – pažodinės citatos, o 465 – originalūs K. Sirvydo žodžiai. Procentinis santykis būtų toks: 75 % sudaro originalus tekstas, 25 % – citatos.

Ir nors citatų gana nemažai, galima daryti išvadą, kad šis veikalas yra pakankamai originalus, didesniąją jo dalį sudaro lietuvių pamokslininko autorinės Šventojo Rašto interpretacijos (5). Reikėtų pažymėti, kad analizei pasirinktas tekstas priklauso fragmentams,

(4) Cituojama pagal R. Koženiauskiėnės vertimą [31, 296].

(5) Mūsų atlikta tik formali teksto analizė sutampa su išvadomis, D. Kuolio padarytomis po įžvalgų apie *Punktų sakymų* teksto originalumą ir savarankiškumą įvertinant literatūrinių temų interpretacijas.

kurių parašėse ypač daug marginalijų. Visame *Punktai sakymų* I dalies tekste jų aptinkama gerokai mažiau (6).

Siekiant nustatyti teksto originalumą, svarbu apibrėžti *Punktų sakymų* citatų šaltinį, t. y. nustatyti, ar citatos paimtos iš tuometinio vienintelio galimo lenkiško Jokūbo Vujeko Biblijos (7) vertimo, ar yra paties Konstantino Sirvydo savarankiškai išverstos iš lotyniško originalo. Pakankamai didelis panašumas su lotyniškąja Vulgata (8) leidžia manyti, kad autorius, kurdamas lietuvišką tekstą, naudojo lotyniškąją Biblijos versiją, o vėliau tiesiog išvertė lietuviškąsias Biblijos citatas į lenkų kalbą.

Atlikus išsamią K. Sirvydo *Punktų sakymų* minėto fragmento lotyniško, lietuviško ir lenkiško tekstų analizę ir palyginus jį su Jokūbo Vujeko Biblija, nustatyta, kad lenkiškas tekstas panašesnis į lotynišką ir lietuvišką tekstus, o ne į Jokūbo Vujeko Biblijos tekstą. Biblijos citatos pateikiamos 1-oje lentelėje, kur jos sudėliotos anksčiau nusakytu eiliškumu, o nesutapimai jose pažymėti pajuodintu šriftu.

1 lentelė

PS vieta; Šventojo Rašto vieta	Vulgata	Lietuviškas PS tekstas	Lenkiškas PS tekstas	Vujeko Biblija
PS I 114; Apr 3,17	quia dicis quod dives sum et locupletatus et nullius ego et nescis quia tu es miser et miserabilis et pauper et caecus et nudus	Sakay ir nieko Sakay kad turtingas efsi ne priwałay / a nežinay iog tu efsi warguolis ir pawargis / elgieta / grinas / aklas ir nuogas.	Powiadábł żeś bogaty / y niczego nie potrzebuieś / á nie wieś żeś ty lichota y nędźnik / żebrak / vbogi / ślepy y nági.	Iż wówisz, żeś jest bogaty, i zbgacięm, a niczego nie potrzebuję. A nie wiesz, iżeś ty nędzny, i mizerny , i ubogi, i ślepy, i nagi.
PS I 115; Iz 5,20	vae qui dicitis malum bonum et bonum malum ponentes tenebras lucem et lucem tenebras ponentes amarum in dulce et dulce in amarum	Beda tiemus / kurie wadina pikta gieru / á giera piktu / d{e} dami tumfiby ažu šwiefiby / a šwiefiby ažu tumfiby: dedami kartu ažu fałdu / a fałdu ažu kartu.	Biadą tym / ktorzy żowia źle dobrem / á dobre źłem / kładąc światłość za ciemność / á ciemność za światłość / kładąc gorzkie za słodkie / á słodkie za gorzkie.	Biada którzy nazywacie złe dobrym, a dobre złym: pokładając ciemność za światłość, a światłość za ciemność: pokładając gorzkie za słodkie, a słodkie za gorzkie.
PS I 115; Job 1,13-19	aliuzija; septynios eilutės iš Jobo Knygos	Teyp Iobuy bwyntam iż perłeydimo Diewo / dušiu neprietelus wifa wienu dienu parinko.	Tak Iobowi S. 3 dopułczenia Bożego / du+łny nieprzyiaciel wbytko iednego dnia pobrał.	aliuzija; septynios eilutės iš Jobo Knygos
PS I 116; Lk 16, 20-22	aliuzija; 3 eilutės iš Evangelijos pagal Luka	Teyp Łazorus piłnas woćiu ir kitu ligu iki pabaygay ławo pagiwenimo buwo.	Tak Łazarz pełen był wrzodow y inbych chorob aż do konca żywota łwego.	aliuzija; 3 eilutės iš Evangelijos pagal Luka

(6) Išsamiau buvo analizuojamas tik *Punktų sakymų* I dalies tekstas, žr. Šaltiniai.

(7) Atrenkant bibliinius fragmentus naudotasi dviem Jokūbo Vujeko *Naujojo Testamento* leidimais (1593 ir 1599) bei jo *Senuoju Testamentu* (1599), žr. Šaltiniai.

(8) Atrenkant lotyniškus fragmentus naudotasi Stuttgarto Vulgatos leidimu, žr. Šaltiniai.

1 lentelė. Tešiny

PS vieta; Šventojo Rašto vieta	Vulgata	Lietuviškas PS tekstas	Lenkiškas PS tekstas	Vujeko Biblija
PS I 116; Mt 25, 13	vigilate itaque quia nescitis diem neque horam	Iutekite / iog nežinote dienos / ney wałundos.	Czuyćie / bo nie wiećie dnia / ani godżiny.	Czujcież tedy : bo nie wiecie dnia ani godziny.
PS I 116-117; Mok 9,1	nescit homo utrum amore an odio dignus sit	Nežino iey milifos argu nopikuntos Diewo ira wertas. A	Niewie iešli miłośći czyli nienawiści Bożey ieft godżien.	<...> nie wie czło- wiek jeśli jest miłoš- ci, czyli nienawiści godzien
PS I 117; Ps 19, 13	errores quis in- telleget ab occultis munda me	Nufideimus kas iß- mano? nuog palleptuiu mano apćiftik mani/	Grzechy kto rozumie? Od fkrytych moich oczyść mie	Występk i ktoż rozumie? od skrytych moich oczyść mię:
PS I 117; 1 Kor 4,4	nihil enim mihi consciis sum sed non in hoc iusti- ficatus sum qui autem iudicat me Dominus est	Nieko nefiaiaćiu / bet ne tami nuteyfintu efmi / nes kur{i}s mani fudii / Wießpats ira.	Nic ná się nie czuię / lecz nieprżeto wřprawiedliwiony ieftem / bo który męgådzi / pan ieft.	Abowiem się w niczym nie czuję: wszakoz nic w tym jestem usprawiedli- wion: ale Pan jest który mię sądzi.
PS I 117; Fil 2,12	cum metu et tremore vestram salute peramini	Su baymy ir fu drebeimu ižganimu ižganimu fuwo darikite.	Ž boiažnia y že drženiem žbawienie fwoie řprawuyćie.	Z boiažnią i ze drženiem žbawienie swoje řprawuyćie.
PS I 118; Ez 18,24	si autem averterit se iustus a iustitia sua et fecerit in- iquitatem <...>	Iey atfigriž teyfus nuog teyfibes fawo / ir padaris neteyfiby ec. numirs/	Iešli się odwroći řprawiedliwy od řpra wiedliwośći fwoiey / a popelni nieřprawiedliwość ec:	A jeśli się odwroći řprawiedliwy od řprawiedliwośći swej, a czynić będzie nieřpawość <...>
PS I 118; Mt 10,22	qui autem perse- veraverit in finem hic salvus erit	Kas pateks aba ižkis tafay ižganitu bus.	Kto wytrwa ten žbawion będzie.	Ale kto wytrwa až do końca , ten będzie žbawion.

Iš pateikto biblijos fragmentų palyginimo sektų šios bendrosios išvados:

1. Versdamas Šventąjį Raštą K. Sirvydas vartoja žodžius, turinčius stilistinę ekspresiją atspalvį (PS I 114; Apr 3,17). Šių žodžių randama lietuviškame ir lenkiškame K. Sirvydo *Punktų sakymų* tekstuose, o Vugatoje ir Jokūbo Vujeko Biblijoje tokių leksemų nėra. Žodžių **warguolis ir pawargis / elgieta : lichota y nędźnik** vertimas yra visiškai ekvivalentiškas.

2. K. Sirvydo *Punktų sakymų* biblijos citatų ir Jokūbo Vujeko Biblijos žodžių semantiniai skirtumai (PS I 117; Ps 19, 13): leksemos **nufideim[ai]** i **grzechy** yra semantiškai panašesnės nei lenkiška leksema **występk**i.

3. Formalūs kaitomų gramatinių formų vartojimo skirtumai (PS I 115; Iz 5,20): veiksmažodžio 3 asmens formų vartojimas *Punktų sakymų* tekste – **kurie wadina i ktorzy żowią** ir 2 asmens formos Vugatos ir Vujeko Biblijos tekste – **qui dicitis, ktorzy nazywacie**.

4. Žodžių tvarkos sakinyje skirtumai (PS I 117; 1 Kor 4,4): subjektas eina sakinio pabaigoje lotyniškame, lenkiškame ir lietuviškame tekstuose: **qui autem iudicat me Dominus**

est : nes kur{is} mani fudiia / Wießpats ira : bo ktorý mę fądzi / pan ieft, o Jokūbo Vujeko Biblijos tekste subjektas pasakomas sakinio pradžioje: **ale Pan jest który mię sądzi**.

5. Sutampantis tam tikrų žodžių praleidimas abiejuose *Punktų sakymų* tekstuose, kurie vartojami Vulgatos ir Jokūbo Vujeko Biblijos tekstuose (PS I 116; Mt 25, 13; PS I 116–117; Mok 9,1; PS I 118; Mt 10,22; PS I 118; Ez 18,24).

6. Pažodinis aliuzijų į biblijos tekstus vertimas (PS I 115; Job 1,13–19; PS I 116; Lk 16, 20–22).

LENKŲ KALBOS VAIDMUO *PUNKTŲ SAKYMŲ* TEKSTE

Lietuviško *Punktų sakymų* teksto vertimą į lenkų kalbą esant netipišką rodo sinoniminių dubletų nebuvimas lenkiškame tekste. Paprastai vertimų tekstams būdingas gausus sinonimiškumas, pavyzdžiui, tokie yra Jokūbo Vujeko vertimų tekstai. Dažnas sinonimų vartojimas galimas dėl religinių tekstų leksikos ypatumų ir suteikia prielaidas vystyti bendrinei kalbai. O lietuviškame tekste gausu sinoniminių konstrukcijų, čia dažnai žodis turi keletą skirtingos kilmės ekvivalentų. Dauguma K. Sirvydo sinonimų yra lietuviškos kilmės, nors leksemos priklauso skirtingiems stilistiniais registrams.

2 lentelė

PS	Lietuviškas PS tekstas	Lenkiškas PS tekstas
PS I 43	mokftu nauiu ir nefeney pramanitu	nauki nowey
PS I 44	prieg twirt{i}bey ir drutibey tikiemo	przy ftateczności wiary
PS I 48	k{e}tis ir aruodus pilnus	fpizarnie ich pełne
PS I 49	del funkibes arba fwaro	dla wielkiego ciężaru
PS I 50	žodžiu ... druto ir nepawifkinamo	řłowa ... ftatecznego
PS I 50	swaras aba naßta funki ira nufideimu	ciężar ieft grzechow
PS I 60	fufimilt vnt ligu abą negales mufu	vlitować nad krewkościami nąßemi
PS I 37	numirt gieyde ir troßko	vmrzeć pragnął
PS I 65	ir fu žmonemis giweno ir febrawo	y złudźmi obcował
PS I 72	kayp puta aba kunkałas vnt wundenio	iąko piana na wierzchu wody
PS I 74	aprintk iż puykos aba řirdies aukßtibes	obracć z pychy
PS I 74	letu ir plaku daylidy Iofephu	podlego ćiesle Iofepha
PS I 79	ßłakieley aba łąşieliey łąşa	kropelki kapia
PS I 80	iż gieros walos aba luofay ias ažułayko	dobrowolnie one zachowuie
PS I 82	tie liežuwnikay daug kauliia ir zauniia	ci ięzyczni wiele řwiegoca

K. Sirvydas puoselėjo lietuvių kalbą ir vengė skolinių iš lotynų kalbos, stengdamasis juos keisti lietuviškais atitikmenimis, tačiau lietuviškame *Punktų sakymų* tekste randama įvairiausių skolinių, vartojamų pamatuotai. Būtų galima manyti šiuos skolinius atsiradus dėl lygiagrečiai pateikiamo lenkiško teksto, t. y. dėl didžiulės lenkų kalbos įtakos. Pasirodo, lietuviškam tekstui įtaką darė ne tik lenkų, bet ir rusėnų kalba. Be skolinių vartojimo, tekste gausu struktūrinių ir semantinių kalkių. Išsamus skolininės K. Sirvydo vartojamos ir M. Daukšos *Postilės* teksto leksikos palyginimas leistų apibrėžti K. Sirvydo įnašą į lietuvių literatūros kalbos formavimąsi, o ypač į religinės terminologijos kūrimąsi. Šio vertimo išskirtinumas sietinas su autoriaus daugiakalbiškumu ir lietuvių kalbą formavusiais veiksniais. Skoliniai pateikti 3-ioje lentelėje, jie suvokiami kaip netipiniai leksinių ekvivalentų reiškiniai.

3 lentelė

PS I 46	Cítu buwo kaip Aniełay.	Czyftym był iako Anioł.
PS I 47	vntroy gramatoy Koritnhanump	w liście wtorym do Korynthyam
PS I 50	vnt vołas subudawoti	nà opoce vgruntowany
PS I 53	akmeni kayp melnícíos didi	kámieñ iakoby młynki wielki
PS I 61	teyfibe ir pakaius pafibučiawo	įpráwiedliwość y pokoy pocalowály fię
PS I 36	fedeiio turmoy	Śiedźiał w tárašie
PS I 85	iž kraukliu žimćiu gus	z łkorup morfkich perły
PS I 35	ižrišti dirželi ćierewiku io	rozwiążąc rżemyłczek trewikow iego
PS I 67	žibunti ž[e]rka lu	nápięknieyše zwierćiadło
PS I 67	funkiaufiofe ławo abidofe	wnaćiešbych krzywdach
PS I 89	ir pramane wi{f}okias dayłes aba remefłus	y wymysłił wšytkie rżemiełłá
PS I 90	wifu fwietu	wšytek świat
PS I 103	didefnis be mieras bus	więkšá bez miáry będzię
PS I 103	maieftotu aukščiausi	maieftat naywyžšy
PS I 106	Diewas iuos pakaroio	Bog ich... łkarál
PS I 39	praftoieias	przełtępca
PS I 39	pripuola	prżypada
PS I 62	žmogum ftoios	ftal się człowiekiem
PS I 101	turtu ławo iž dawe vnt giditoiu	maieťność łwa wydałá ná lekářze

IŠVADOS

K. Sirvydo *Punktai sakymų* – originalus lietuvių kalba parašytas kūrinys, kuriame lietuvių kalbai tenka pagrindinis vaidmuo. O lenkų kalba, nors ir atitinka to meto kalbos normas (randami vos keli regionalizmai), atlieka nebūdingą jai pagalbinę funkciją. Verstinis lenkiškas tekstas yra skurdesnis, jam tik iš dalies buvo taikomi tie reikalavimai, kurių laikėsi K. Sirvydas, kurdamas lietuvišką tekstą. Pagrindiniai argumentai, rodantys postilės originalumą, yra susiję su: a) autorinio ir biblijos teksto santykio nustatymu (75 % vs 25 %); b) biblijos citatų, įterpiamų į autorinį tekstą, analizę leidžia kelti prielaidą, kad lietuviško biblijos teksto tiesioginiu šaltiniu buvo Vulgata. Iš lietuviškų ir lenkiškų biblijos citatų palyginimo su Vulgatos tekstu ir J. Vujeko Biblija sektų išvada, kad lenkiškas tekstas yra verstas iš lietuvių kalbos, o ne paimtas iš Vujeko Biblijos. Rašydamas postilę K. Sirvydas pateikė savo sakytų lietuviškų pamokslų santraukas, biblijos citatas vertė pats pagal lotyniškąją Vulgatą (arba naudojo kokią nors rankraštiniu leidimu), o lenkišką tekstą dėjo šalia, kad galėtų pagelbėti lietuvių kalbą prastai mokantiems kunigams. Ano laikotarpio iš lenkų kalbos verstų lietuviškų katalikiškų ar protestantiškų postilių kontekste *Punktų sakymų* vaidmuo yra didžiulis. Liudvikas Piechnikas, pažymėdamas jėzuitų indėlį į kalbų formavimą, rašo: „Jėzuitai, rūpindamiesi tautinėmis kalbomis, prisidėdavo prie šių kalbų vystymosi ir tuo pačiu kurdavo tautų kultūrinius pamatus. Kai kurie iš jų, pavyzdžiui, K. Sirvydas, ragino jaunimą mokytis lietuvių kalbos ne tik dėl ganytojo darbo galimybės, bet ir dėl šios kalbos turtingumo ir grožio“ [32, 209]. Tai įrodo K. Sirvydo veikalas *Punktai sakymų*, puikiai atskleidžiantis rašytojo talentą.

Šaltiniai

- PS 1629 – PUNKTY KAZAN od Adwentu aż do Postu / Litewskim ęzykiem, z wytłumáczeniem ná Polskie PRZEZ Księdzǎ KONSTANTEGO SZYRWIDA / Theologǎ Societatis IESV / Z DOZWOLENIEM STARSZYCH wydáne. W WILNIE W Drukárni Akadémiey Societatis IESV ROKU M. DC. XXIX.
- PS 1644 – PUNKTY KAZAN NA POST WIELKI ęzykiem Litewłkiem Przez W. X. CONSTANTEGO SZYRWIDA Theologǎ Societatis IESV nápiřáne, á Teraż ná Polłki ęzyk przetłumaczone / y oboiem do Druku podáne. Zá pozwoleniem Stárřych. W Wilnie / W Drukárni Akademii Societatis IESV. Roku Pańskiego, 1644.
- NOWY TESTAMENT PANA NASZEGO JEZUSA CHRISTUSA, znowu z łacińskiego i gręckiego na polskie wiernie a szczyrze przełozony <...>. Tłum. Jakub Wujek. Kraków, 1593.
- BIBLIA TO JEST KSIĘGI STAREGO I NOWEGO TESTAMENTV, WEDŁUG ŁACINSKIEGO przekłádu ftáręgo, w kořciele powřezchnym przyiętego, ná Polłki ęzyk z nowu z DOKŁADANIEM TEXTV ZYDOWSKIEGO y Gręckiego, y z wykłádem Kátholickim trudniejszych mieyřc, do obrony Wiáry świętey powřezchnę przeciw kácérztwóm tych czáfów należących <...>. Tłum Jakub Wujek. Kraków, 1599.
- BIBLIA SACRA IUXTA VULGATAM VERSIONEM. Vierte, verbesserte Auflage 1994 Deutsche Bibelgesellschaft Stuttgart. Gesamtherstellung Biblia-Druck. Stuttgart Alle Rechte vorbehalten.
- Poftilla CATHOLICKA Tai eft: Iřguldimas Ewangelii kiekwienos Nedelos ir fwętes per wiffús metús, Per Kúniga MIKALOIV DAVKSZA Kanonika Médniku / iř ękifřko perguldita. Su walá ir dałáidimu wíreufiuų. W Wilniui / Drukárnioi Akadémios SOCIETATIS IESV. A. D. 1599.

Literatūra

- [1] BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Aleksandrynas. Senųjų lietuvių rařytojų, rařiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos*. T. I: XVI–XVII amžiai. Čikaga: JAV LB Kultūros Fondas, 1960, p. 244–254.
- [2] ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska*. T. XXX. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1934, p. 357–361.
- [3] *Nowy Korbut. Bibliografia literatury polskiej. Piřmiennictwo staropolskie*. T. III. Redaktor naczelny Kazimierz Budzyk. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1965, 323 p.
- [4] SOTVELLO, Nathanaele. *Biblioteca scriptorum Societatis Iesu*. Romae: Ex Typographia Iacobi Antonij de Lazzaris Varesij, 1676.
- [5] ROSTOWSKI, Stanislaus. *Lituanicarum Societatis Jesu historiarum libri decem*, 1768. Recognoscente Joanne Martinov. P Bru, 1877.
- [6] *Kalendarz Jezuicki Większy Na Rok Przesiępny MDCCXL*. Zebrany, z Approbowánych Authorow przez X. Jana Poszakowskiego Rektora Collegij Nesvisiensis. Vilnae Typis Sacrae Reg. M. Academicis S. J. Wilno, druk. Akademicka, b. r. 1739.
- [7] PAKALKA, Kazys. K. *Sirvydo řodyno istorijos metmenys. Pirmasis lietuvių kalbos řodynas*. Vilnius: Mokslas, 1979, p. 15–83.
- [8] KURCZEWSKI, Jan. *Kořciół zamkowy czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju. Część III. Rozdział XXIII „Kaznodzieje słynniejsi w katedrze i w Wilnie od XVII do połowy XIX stulecia“*. Wilno: Nakład i druk Józefa Zawadzkiego, 1916, p. 299–300.
- [9] *Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów skreřlona przez Ludwika z Pokiewia (Jucewicza)*. Wilno: Drukarnia M. Romma, 1846, p. 8.
- [10] BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński*. T. III. Kraków: Druk W. L. Anczyna i Spółki, 1899, p. 350, 583.

- [11] BRŪČKNER, Aleksander. *Polacy a Litwini. Język a literatura. Polska i Litwa w dziejowym stosunku*. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1914, p. 357–358.
- [12] NOWAKOWSKI, Franciszek. Wycieczka na Litwę. *Biblioteka Warszawska*, 1857, t. III, p. 165.
- [13] LEBEDYS, Jurgis. *Senoji lietuvių literatūra*. Vilnius: Mokslas, 1977, p. 80–85.
- [14] ULČINAITĖ, Eugenija; JOVAIŠAS, Albinas. *Lietuvių literatūros istorija, XIII–XVIII amžius*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003. 358 p.
- [15] ULČINAITĖ, Eugenija. Jėzuitai ir provincijos kultūra (Kai kurie jėzuitų veiklos aspektai puoselėjant lietuvių kalba ir kultūrą XVI–XXVIII a.). *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 30. Vilnius, 2007, p. 48.
- [16] KUOLYS, Darius. „Dvi tikrybi turi tiesa...“. J. Bretkūnas ir K. Sirvydas kultūros stilių kaitoje. *Pergalė* 6, 1987, p. 138–148.
- [17] KUOLYS, Darius. *Asmuo, tauta, valstybė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinėje literatūroje. Renesansas ir barokas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų I-kla, 1992. 266 p.
- [18] MIKOLAITYTĖ, Aurelija. Barokiškieji K. Sirvydo „Punktų sakymų“ ornamentai. *Baltškė jazyky v proměných metod*. Brno: Masarykova universita, 2008, p. 109–118.
- [19] VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija. *LDK katalikiškas baroko pamokslas. Tarp ars vivendi ir ars moriendi*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008. 270 p.
- [20] SPECHT, Franz. *Šyrwids Leben und Schriften. Šyrwids Punktay sakimu (Punkty kazan)*, Teil I: 1629, Teil II: 1644. Litauisch und Polnisch mit Kurzer Grammatischer Herausgegeben von Dr Franz Specht, Professor an der Universität Halle-Wittenberg. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1929.
- [21] FRAENKEL, Ernst. Šyrwids Punktay sakimu (Punkty Kazan). *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*. Hrsg. von Franz Specht [rec.], 1929, t. 58, p. 84–85.
- [22] VOLTER, Edvard. *Žurnal Ministerstva Narodnogo Prosvěšćenija*, 1886, t. 2, p. 306–317.
- [23] ZINKEVIČIUS, Zigmās. Dėl K. Sirvydo „Punktų sakymų“ genezės ir kalbos. *Baltistica*, 1971, t. 7(2), p. 153–167.
- [24] MORKŪNAS, Kazys. Konstantino Širvydo „Punktai sakymų“ veiksmažodis (indeksas). *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 1980, t. 20, p. 109–222.
- [25] MORKŪNAS, Kazys. Mišrieji dvigarsiai *am, an, em, en* ir balsiai *a, e, ė*. K. Sirvydo raštuose. *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 1967, t. 9, p. 139–146.
- [26] KARACIEJUS, Juozas. Dėl keleto socialinių terminų K. Sirvydo raštuose. *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 1980, t. 20, p. 101–107.
- [27] AMBRAZAS, Vytautas. *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006. 612 p.
- [28] VASILIAUSKIENĖ, Virginija. *Lietuvių kalbos žodžių tvarka XVI–XIX a.: atributinės frazės*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008. 322 p.
- [29] PAJĖDIENĖ, Jūratė. *Senosios lietuvių kalbos sudėtiniai prijungiamieji laiko sakiniai*. Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012. 145 p.
- [30] PATIEJŪNIENĖ Eglė. Narsus mėginimas sukurti vientisą senosios literatūros vaizdą. *Senoji Lietuvos literatūra*, 19 knyga, 2005 [Rec.], p. 344–384.
- [31] KOŽENIAUSKIENĖ, Regina. *XVI–XVIII amžiaus prakalbos ir dedikacijos*. Vilnius: Mokslas, 1990. 640 p.
- [32] PIECHNIK, Liudwik. *Dzieje Akademii Wileńskiej*. T. 2: *Rozkwit Akademii Wileńskiej w latach 1600–1655*. Rzym: Apud Institutum historicum Societatis Jesu, 1983. 313 p.

KRISTINA RUTKOVSKA

“Punktai sakymų” (1629, 1644) by Konstantinas Sirvydas: the beginning of extensive research

Summary

Konstantinas Sirvydas had received attention in different types of sources. According both to the bibliographical sources, submitted by Karol Estreicher and Vaclovas Biržiška, and to the bibliographical additions made in Nowy Korbut, the name of Sirvydas and his achievements were equally known to the theologians and lovers of the Lithuanian culture and language. In the 19th century there was a rise of national consciousness and fighting for national language in Lithuania. That was the time when the evaluation of Sirvydas's works and contributions, as well as the description of personality of the great preacher and the patriot of the Lithuanian language began to gain more attention in Polish and Lithuanian literature. Till now only his trilingual Latin-Polish-Lithuanian dictionary has been mostly analysed in linguistic literature, however, his important religious work “Punktai sakymų” has not been thoroughly analysed yet. Therefore, in the following article the efforts to implement the research of the language of “Punktai sakymų” initiated by the Institute of the Lithuanian Language have been undertaken. The major attention is drawn on the establishment of the authenticity level of the first Lithuanian catholic postil. The following arguments for its authentic origins have been chosen: a) preliminary proportional calculations of the author's text and Biblical text (75 percent vs 25 percent); b) thorough analyses of the Biblical quotations in the text of the “Punktai sakymų” which allow to develop a hypothesis that the Latin text was the source for the Lithuanian text. It follows from the comparison of the Lithuanian and Polish texts with the Vulgate text and the text of the Jakub Wujek Bible that the Polish text in its turn has been translated from Lithuanian and has its unique supportive and subsidiary role.

Key words: postil, Bible translation, Sirvydas